

KRIZA DEMOKRACIJE

Demokratske države

□ Demokracija – vladavina ljudstva. Volitve predstavnikov v parlament. Parlament nadzira vlado, ki izvaja zakone in potrjuje sodnike, ki skrbijo da se vsi ravna po zakonih.

ZDA

- Woodrow **Wilson** je na volitvah 1920 izgubil večinsko podporo.
- Dvajseta leta pomenijo **zlato dobo**:
 - velika gospodarska rast
 - hitra industrializacija
 - moderna tehnologija
 - višanje ravni vsega prebivalstva
- Prepoved proizvodnje in prodaje **alkoholnih pijač** – razcvet organiziranega kriminala.
- **Pretirana rast vrednosti delnic**. Na t.i. "črni petek" ta pretirana rast pripelje do zloma borzne trgovine. Šokanten padec vrednosti podjetij.
- Pritisk ljudi na banke je povzročil še **propad bank**:
 - nihče ni več financiral ind. proizvodnje
 - odpuščanje delavcev
 - proizvodi so ostajali v skladiščih
 - kroženje denarja, dela in blaga je bilo v veliki meri prekinjeno.
- Gospodarska kriza v ZDA je sprožila **krizo po celem svetu**.
- Reševati jo je začel Franklin Delano **Roosevelt**.
- Z novo politiko (**New Deal**) je temeljito spremenil takratno **liberalno doktrino**, da se država ne sme vmešavati v gospodarstvo:
 - iz državnega proračuna je vlada sanirala izbrane banke – za nov zagon
 - velika javna dela pa je zaposlila veliko število brezposelnih
 - zaposleni so porabljali denar, in krog se je zopet sklenil.
- **Nova zakonodaja**:
 - na novo uredila delovna razmerja
 - minimalna socialna varnost
 - nadzor države nad največjimi podjetji
 - ustanavljanje denarnih skladov za zavarovanje
- New Deal je bil prvi odločilni korak, ki je ZDA spremenil v **moderno socialno državo**

Velika Britanija

- Ima najdaljšo tradicijo parlamentarnega življenja.
- Zaradi zahtev delavskih slojev po soodločanju in socialni pravičnosti je nekajkrat prišla v vlado **delavska (laburistična) stranka** – prevzela vlogo **liberalne stranke**.
- Izredno **organizirani sindikati** – izsilili ugodnosti, da se je šolan delavec štel v dobro preskrbljen srednji razred.
- S pridobljenimi kolonijami doseže svoj **največji obseg** (1/4 sveta in prebivalstva)
- Najmočnejše kolonije so dobile samostojnejši položaj v t.i. Britanski skupnosti narodov (**British Commonwealth**) – Avstralija, Nova Zelandija, Kanada, Južna Afrika, Nova Fundlandija – z VB jih povezuje le še **skupni vladar**. Večjo avtonomijo zahteva tudi Indija (dobi jo šele po II.svetovni vojni)
- Irska doseže položaj **dominiona** ker se je uprla z orožjem (1919-20). Irski nacionalisti so se sporazumeli z britansko vlado, ki je priznala **irski parlament in vlado**.
- Anglikanska večina v grofijah na severu otoka (**Ulster**) se je na plebiscitu odločila, da ostane v okviru VB.
- Britanska zunanja politika še vedno ostane **konservativna**.
 - prizadevala si je ohraniti moč na morju
 - ohranjala naj bi ravnotežje med Nemčijo in Francijo
 - ni pa bila več vodilna na področju politike in gospodarstva

□ **Pomirjevalna politika** – popuščanje Adolfu Hitlerju, VB je bilo vseeno za dogajanje na evropski celini.

Francija

- **Dobra socialna zakonodaja**, tako se izogne večjim delavskim nemirrom.
- **Najmočnejša** država na celini in tudi najvplivnejša na politično podporo.
- Nemčija je bila kaznovana in strogo nadzirana, Sovjetska zveza izolirana, A-O ni več.
- Mala antanta (Jugoslavija, Č-S država, Romunija) ki naj bi **preprečila** morebitno **obnovitev**

habsburške države.

- V notranji politiki Francija med obema vojnama doživlja **krizo**. Pojavi se mnogo političnih strank, a nobena dovolj močna.
- Notranja šibkost povzroči tudi **zunanjo nemoč** in padec ugleda DN.
- Zelo velik porast desničarjev – **nacističnih strank** – organizacija Action Francaise.
- Demokratično ureditev rešujejo sredinske in levičarske politične stranke, ki so se povezale v

ljudsko fronto pod vodstvom Leona Bluma:

- uzakoni 40-urni delovni teden
- plačan dopust
- višje delavske plače

- Ljudska fronta po enem letu razpade. Ob nemškem napadu 1940 je hitro poražena.

Weimarska Nemčija

- 1918 vojska in delavci **zahtevajo mir**, ker je bilo nadaljevanje nesmiselno.
- Cesar je bil prisiljen odstopiti in zbeži na Nizozemsko.
- Oblast so prevzeli **socialdemokrati**.
- **Spartakova zveza** (Rosa Luxemburg, Karl Liebknecht) ustanovi komunistično stranko in začne v Berlinu **upor**, ki je bil krvavo zadušen.
- Socialdemokrati dobijo na volitvah 38% in s stranko katoliškega centra ter demokratsko stranko v Weimarju **sprejmejo republikansko, razmeroma liberalno ustavo**, ter potrdili pogodbo iz Versaillesa.
- Pospeševanje **inflacije**, neobvladljivo rast cen. Vse to siromaši revnejše sloje prebivalstva.
- Razmere se še poslabšajo z **svetovno gospodarsko krizo** in politično krizo.
- Na volitvah so tako zmagovale radikalnejše stranke – **nacistična** stranka ima 37%.
- Predsednik države je mandat za sestavo vlade zaupal voditelju nacistov **Hitlerju**.

Skandinavske države

- **Welfare state** – tip socialne ureditve države – ureditev konsenza, se zdaj odpoveš, ampak kasneje vrneš.

Uveljavljanje različnih diktatur

- Večina evropskih držav začne svoje politično življenje po načelih **parlamentarne demokracije** (monarhija ali republika). Pomembna sta bila izvoljeni **parlament in ustava**.
- Sistem parlamentarne demokracije je bil dokaj **zapleten, počasen pri ukrepanju, dostikrat neučinkovit, drag in zelo ranljiv** pred protidemokratičnimi gibanji (pomembna za uspeh sta tradicija in splošna izobrazba, tega pa takrat ni bilo)
- **Madžarska** – pod vplivom oktobrske revolucije izbruhne komunistična revolucija.
- **Bolgarija** - do leta 1943 diktatura.
- **Nemčija** – velika nevarnost sovjetske revolucije. Zatrli so jo z vojsko. Nemška diktatura je bila poražena v času velike gospodarske krize zaradi težkih pogojev mirovne pogodbe.
- **Avstrija** – ne vzdrži gospodarske krize. Dollfuss izkoristi krizo parlamenta in zavlada diktatorsko. Z novo ustavo je Avstrijo naredil po zgledu fašistične Italije. Dollfussa so kasneje ubili. Kasneje si jo priključi Hitler.
- Zaradi sovjetske revolucije že začnejo zmagovati **diktatorski režimi** po Evropi – Italija, Španija, Portugalska in Poljska.
- **Jugoslavija** – diktaturo uvede kralj Aleksander.